

КОНСТАНТИН КОНСТАНТИНОВ ПОД СЛИВИТЕ

chitanka.info

Разхождах се с Р. по шосето извън село. Беше топла априлска привечер. Селото — голямо, угледно, прибрано в полите на Балкана — се губеше в зеленината на току-що прецъфтели овощни градини. Тук-там някое закъсняло ябълчево дръвче розовееше като девойче. Шосето завиваше из малка клисура. Отстрани бърза рекичка вървеше успоредно с пътя и водеше до еднокаменна воденица, крива и побеляла като старец. Отгоре слизаше гъста букова гора, изрязана изведнъж с права линия, под която лъщяха влажни ливади. Това напомняше къдрава женска коса, подстригана над широки, закръглени плещи. Слънцето слизаше към хоризонта. Беше тихо. В прозрачния въздух сегиз-тогиз мълчаливо се стрелваше някоя птица или натезняла пчела бръмваше като струна и заглъхваше.

С Р. се бяхме срещнали случайно тая заран. Пътувах от София с автобуса дотук. От близкия околийски градец се качи възрастен господин с чадър, с чанта и с метнато на ръка пардесю. Седна до мене, заприказвахме, запознахме се и на края излезе, че сме били състуденти, че дори сме се знаели по име, без да се познаваме. Той също идеше тук по работа. Отседнахме в единствения хотел, обядвахме заедно, припомниме си младите години. Той беше още строен, едва-едва посивял мъж, с енергични, малко груби черти, с провинциален дъх в облекло и обноски. Бивш съдия, сега адвокат, той се обръщаше към мене доста сдържано с професионалното „колега“. Ала от време на време една слаба полуусмивка преобразяваше изведнъж цялото му лице, като му придаваше неочакван израз на сърдечност и на мека горчивина.

При завоя на шосето пресякохме и поехме по селския път за ливадите.

— Хубаво, нали, колега? — спря се за минута Р. и посочи към полето, бледозелено, леко вгънато и осеяно тук-там с млади тополки. — Впрочем през това време къде ли не е хубаво — добави той.

— Хубав край наистина, плодороден, богат... Вие навярно често прескачате насам? И делата сигурно са добри?

— Дела ли? — Той ме погледна, усмихна се и поклати глава. — Аз почти съм зарязал занаята. Фирмата остана наистина, но само така, колкото да не забравям, че съм от колегията... Имам стотина кошери и няколко крави, с тях се занимавам. Сполай на бога, не мога да се оплача. Тази година пчелите презимуваха добре, пролетта обещава да е

още по-добра, само някоя суша да не ни сполети през лятото — да видите какъв мед ще ви пратя в София — с дъх на четиридесет билки!... Тук прескачам честичко: участвувам в кооперативната маслбойна...

От една невидима пътечка вдясно се показва забързала бабичка, запътена към царевичните ниви отсреща. Тя стигна на пътя пред нас и спря. Наближихме, жената поздрави с „добър ден“, ние отвърнахме. Тя остана пак спряна. Аз не обърнах внимание, но моят другар трепна, изви глава и рече:

— Минавай де, стрино! Защо чакаш?

Жената беше натоварена с тежка цедилка на гръб и носеше в ръка гърненце с дръжка отгоре, вързано с бяла кърпица на гърлото.

Тя отвърна, без да вдига глава, и по гласа ѝ личеше, че се усмихва кротко:

— На мъж път се не минава.

Моят другар нервно махна с ръка, дръпна ме и ние прекрачихме пред жената. Тя дочака да минем, отново забърза по пътеката и изчезна на завоя.

Продължихме бавно нагоре по пътя. Р. мълчеше. Веждите му бяха сбрани и една остра гънка свиваше устните му. Няколко минути минаха така. Най-сетне той спря сред пътя, обърна се и каза със сух, пресечен глас:

— Видяхте ли?... Не мога да понасям тоя нашенски обичай, не мога!

Аз го погледнах учудено.

— Да, да!... Наистина ви казвам, не мога!... По-рано и аз като вас не обръщах внимание, не забелязвах... Но от години насам, когато се случи такава среща, усещам — той спря една секунда и наведе глава, — усещам... срам, разбирате ли, срам, ей такъв, как да ви кажа, срам, който ме изгаря цял.

Той се изправи. Очите му светеха трескаво:

— Знам, знам, че се чудите. Но слушайте. Всеки нов път това ми възкресява една отдавнашна случка, една случка, за която не мога да си спомням без отвращение и срам за себе си и за мнозина още такива като мене... Ето на, скоро ще станат двадесет години оттогава, а аз още не мога да забравя. Никому не съм разказвал за това, а пък тая дребна

случка стана, тъй да се каже, и завой на моя житейски път. Ще ви я разкажа, ако ви се слуша... Хем и ще ми олекне малко.

Пътят слабо слизаше към една широка падина, по която се удължаваха вече сенките на две диви круши. Той вдигна над челото си козирката на големия каскет, който сякаш го стягаше, и почна:

— Беше през войната, Европейската. Аз бях на фронта, офицер от школиците, командувах взвод, после рота и една нощ при контраатака една мина ме контузи тежко. Четири месеца лежах в различни болници и като излязох, пратиха ме заместник-прокурор в Х-ския военно полеви съд, в стара България. Разбира се, бях доволен: спасявах главата си поне за известно време, а освен това даваше ми се работа, близка с професията ми. В съда повечето колеги бяха като мене — запасни офицери, съдии или адвокати, били вече на фронта, ранени или заболели, или пък по-стари хора, негодни вече за строя. Животът ни течеше почти като в мирно време. Някои от колегите, уседнали тук по-отдавна, бяха довели и семействата си. С една дума, добре ни беше. Четяхме военните бюлетини, пращяхме ординарците си из селата да ни купуват контрабанда брашно и свинско месо, гледахме дела и чакахме без особено нетърпение да свърши войната. В хубаво време излизахме през празниците в околността. И там, из селата, на оня край, за пръв път узнах тоя народен обичай — жена да не пресича път на мъж. Видя ми се тогава — интересно, патриархално, трогателно и прочие...

През пролетта на последната година почнаха да се носят смътни, лоши слухове за фронта и за вътрешността. Някакви бързи, непроверени, но вероятни новини за предателство, за непокорство, за отказ на реквизиции... Четвърта година вече се воюваше — и вие знаете как! — страната беше изгребана до дъно, гладуваше се и на фронта, и в тила — нямаше нищо чудно, че тия слухове можеха да бъдат верни. Скоро и по нашите места станаха неприятни случки: няколко мандри, организирани за войската, бяха изпотрошени и разграбени от тълпа жени. Бяха известните женски бунтове в оня край. Разбира се, нищо добро нямаше в това и след седмица всичко бе потушено, почнаха се арести, следствия, дела. И в края на септември един състав от нашия съд, в който влизах и аз като прокурор, заедно с неколцина цивилни адвокати от града, заминахме за едно от големите села, дето като в по-централно място щяха да се гледат три от

образуваните дела. Обвиняемите бяха само жени — трийсетина на брой. Имаше и толкова свидетели. Един-единствен мъж минаваше и през трите процеса: игуменът на близкия манастир. Той се сочеше като подбудител. Две от делата бяха незначителни, третото беше тежко дело.

Беше едно чудесно есенно време. Слънчево, тихо, с просторни далечини, като че небето се беше издигнало повече, а земята бе станала по-широка от пожълтелите полета и планини. Нашето пътуване имаше характер на няколкодневна семейно-приятелска екскурзия. Всички бяха радостно оживени, зер това беше приятно разнообразие в монотонния ни провинциален живот. Имахме и дами. Председателстващият, стар местен адвокат, мобилизиран, беше взел жена си и дъщеря си. Един от съдиите, женен наскоро, водеше булката си. Пътувахме с влак до една от близките гари и оттам — десет-дванадесет километра с файтони.

Местата бяха хубави, но изгорени и пусти. През това лято имаше незапомнена суша и всичко — нивя, ливади, градини, и без това запуснати поради войната — беше напукано и опустошено като от пожар. Само селото, дето отивахме, скътано между два високи рида, с пълноводна рекичка, която никога не пресъхвала, приличаше на зелен оазис. Тук наистина беше една малка ханаанска земя. Околните села, дето бяха разрушените мандри, планински и бедни, тая година бяха особено пострадали. На километър от селото се намираше манастирът.

Цялото село беше потънало в сенчести, обширни сливови градини, с превити от плод дръвчета. В северния край пък хубави американски лозя пълзяха почти до върха на баирите. Всичко тук беше свежо, буйно, чувствуваше се труд, благословен с плодородие, и ти ставаше спокойно и драго. А! Какви чудесни места има нашата земя, колега! Ако не сте ходили нататък, минете някога така, за час-два макар...

Неусетно бяхме възлезли над ливадите, спряхме за малко и отново продължихме. Слънцето вече се скриваше. На двайсетина крачки по-долу някаква птица изтрака с клюн и във въздуха се понесе отчетливо и се застоя един странен металически звук.

— Та — поде той отново — докъде бях стигнал?... А, да. В селото, дето бяха дошли вече обвиняемите и свидетелите, всички от околните села, нямаше място за нас. Отседнахме в манастирчето —

чисто, прибрано, с калдъръмен двор, обилна чешма и пет-шест стаи. Монасите бяха всичко на всичко трима: игуменът, обвиняем по делата, един смахнат послушник и магерът. Някои от нас все пак успяха да се настанят в селото, но за ядене се събирахме всички в манастира. А! Какви угощения бяха те, не мога ви описа! Клетият игумен, изгубил ума си от страх пред военния съд, се пребиваше да предугажда нашето чревоугодие. Че пилета, че кебапи, прасета, баници... просто да не повярваш, че българи могат да бъдат такива майстори гастрономи! И в онова гладно време, представете си!...

В началото аз се опитах да забележа на нашия председател, че някак не върви да гостуваме за храна на манастира: все пак игуменът беше подсъдим. Началството обаче ми се изсмия:

— Гледай си работата, прокурорче! Манастирът не е негов я! Какво? Щели да рекат, че дядо игумен ни е подкупил ли? Вятър! Ние можем и да ядем, и да пием, и пак да го отръшкаме, ако е виновен! Не бой се! А пък най-после на тръгване ще оставим някой лев на манастира...

Почнахме делата. В селото нямаше достатъчна широко помещение и понеже времето беше все така спокойно и топло, реши се да заседаваме на открито, в двора на общината. Така и публичността на заседанията щеше да бъде пълна. Дворът беше широка, сливова градина. Сложиха масите под дръвчетата, целите отрупани с узрели, кадифеносини, едри сливи. Отсреща бяха защитниците, зад тях накуп — обвиняемите, оградени със стража. Всички жени бяха в предварителен затвор, понеже не можеха да представят гаранции. Единствен игуменът беше на свобода. Зад обвиняемите и встрани беше публиката: нашите дами и няколко стари хора и деца от селото. В почивките на заседанието пресягахме и късахме сливи от нависналите клони. Привечер, като преустановявахме работата до другата заран, отивахме из лозята, дето имаше няколко вида чудесно десертно грозде. Нали ви казах, това беше една великолепна разходка! Нашите дами пък, като им омръзна да „гледат съд“, изумени от плодородието на тия градини, решиха да си сварят мармелад. И след първия ден, до края на делата, не се вестиха. Ходили из селото, питали и намерили тави, делви, всичко, каквото бе нужно. Как няма да намерят, моля ви се! Цялото село беше зашеметено от страх, притихнало, онемяло. Първите

две дела минаха в един ден — те бяха леки. Повечето обвиняеми бяха оправдани. Дойде третият процес, най-значителният.

Подсъдимите, възрастни четирийсет и пет, петдесетгодишни жени, признаваха всичко. „Тъй беше... Вярно... Събрахме се, грабнахме коя каквото може — брадви, лопати, мотики — и хукнахме към мандрата... Тъй... признаваме...“ Свидетелите също установяваха горе-долу фактите. Само че, признавайки, подсъдимите даваха някои подробности като обяснения за извършеното: от два месеца, още щом почнала реквизицията на млякото, за храна на всяко семейство било разрешено да се оставя само половин литър мляко дневно на лице. „Взеха ни житото, взеха ни царевицата, взеха ни добитъка. Едно мляко беше останало за децата — взеха и него...“ Ах, трябваше да ги видите тия български майки — едри, измършавели, пребрадени жени, с кръстосани на пояс ръце, със загорели каменни лица, — като разказваха за тия месеци, прекарвани само с малко коприва и половин литър мляко на ден! На четвъртата година от войната!...

Той се намръщи и нервно разтърси глава:

— Разбира се, тогава нито аз, нито другите виждахме това. То дойде по-късно, много късно, за съжаление! Мисля, че днес поне подобни неща не биха могли да стават... Но пак един господ знае!... А тогава — тогава за нас работата беше ясна: извършено бе престъпление, признато, установено, при това наистина тежко престъпление. Трябваше да има санкции за назидание. Аз поддържах обвинението, като намекнах за известно снизхождение. Защитата също молеше само за минимално наказание. Дойде време за последна дума. И тук стана онова, за което всъщност почнах да ви разказвам. Подсъдимите, една след друга, молеха за прошка. Игуменът повтори, че е невинен и чака оправдание. На края дойде редът на най-старата обвиняема, баба Рада, една посивяла, но още държелива жена. През целия процес тя беше съвсем спокойна, ала сега пристъпи една крачка, явно развълнувана и побледняла. Тя преглътна няколко пъти, облиза напуканите си устни и с глух, дървен глас рече:

— Господа съдии! Каквото съм сторила — сторих го ей за тия сирачета... — И тя поглади със своята старешка, възлеста ръка главите на две пет-шестгодишни деца, които се бяха хванали за сукмана ѝ, дрипави, бледнички, с големи, уплашени очи. — Кога заминаваше за фронта, син ми ги остави на мене. Майка им умря преди четири

години. На ръцете ми са порасли... Ако ме затваряте — затворете и тях с мене. На кого ще ги оставя в село? — И жената затрепера цяла като в треска.

Ах, колега, кой дявол ме накара да се обаждам тогава? Каква черна магия ни бе упоила всички в онова време? Сkochих от стола си и я пресякох:

— Ти, бабо, много да не знаеш!...

Тя извърна към мене лицето си, засенчено от тъмната забрадка, взря се минута-две, като че не можеше да ме види добре, и отвърна:

— Какво знаяне, сине, ме е патило! Мене слънцето ми е притъмняло вече!

И изведнъж, докато разберем какво става, заклати се, отпусна глава и се строполи тежко на земята. Настана смущение. Заседанието се вдигна. Извякоха жената настрана и с мъка я свестиха. Мина се известно време и четоха присъдата. Осъдителна за всички...

Той свали каскета, прокара длан по челото си и млъкна. После ме хвана за лакътя, стисна го силно и рече:

— „Сине!“ Разбирате ли, колега? „Сине!“ Ей тоя сух, откъртен глас и тая дума няма да ги забравя, докато съм жив!... И забележете — той почти изкрещя, — всички там ние бяхме мирни хора, добри синове, съпрузи и бащи, тил... Как става това, че понякога човек се увълчва дотолкова?...

Няколко крачки вървахме мълчаливо. Полето вече бе притъмняло. Тук-там се обаждаха щурци.

— Е, после?

— После какво?... На другия ден качихме се отново във файтоните и тръгнахме обратно. Беше пак хубава сутрин и всички бяха добре разположени. Само мене нещо ми беше чоғолно. Файтоните, отрупани с кошници грозде, пилета, делви мармелад, едва се мъкнеха. По едно време една от делвите се прекатури, цопна наред пътя и се разпука. Веднага колоната спря, всички наскачаха от колите, извадиха лъжици, намериха отнякъде празна кутия и с ахкане и вайкане налякаха да събират каквото можеше да се събере от мармелада. Около половин час загубихме с тая злополука. През това време откъм селото се зададе и бавно мина край нас групата осъдени жени, обиколени със стража, запътени пешком към гарата... Сега разбирате

ли защо не мога да понасям тоя нашенски обичай? Разбирате ли защо оставих професията и се занимавам с крави и пчели?...

Вечерта беше паднала вече съвсем. В селото заблещукаха светлини. Ние се връщаме бавно, без да говорим. Гората леко про шумя и лъхна хладина. От напречните пътечки наоколо се носеше глъчка и смях. Жените се прибираха от градините, дето бяха копали цял ден.

1936

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.